

Temeljna vprašanja slovanske pravne zgodovine.

Spisal docent dr. Karol Kadlec.¹⁾

Skoro sočasno je izšlo pred kratkim dvoje del, tikajočih se nekoliko temeljnih vprašanj najmlajše veje slavistike, slovanske pravne zgodovine. Obe se vzajemno lepo spopolnjujeta. Jedno je bilo objavljeno v ruskem enciklopedijskem slovarju Andrejevskega, Arsenjeva in Petruševskega pod zaglavjem Славянское право и его история (čez 12 gostih strani običajnega formata naučnih in enciklopedijskih slovarjev) in izhaja od prof. F. F. Zigel, oficijalnega reprezentanta slovanske pravne zgodovine. V drugem, izišlem pod imenom Historya porównawcza praw słowiańskich (64 strani, 5. zvezek publikacije Studya nad historją prawa polskiego), oglašča se k besedi nova moč v krogu slovanske pravne zgodovine, profesor O. Balzer, davno že izkazani gojitelj zgodovine poljskega prava. Obe deli sta pozornosti vreden pojav slovanskih pravnih literatur ter pozivata na razmišljanje vprašanj, ki se v njih razmotrujejo. Poglavitno se to tiče razprave prof. Balzera, kateri ni zadovoljen z dosedanjim malim gibanjem v literaturi slovanske pravne zgodovine ter bi rad videl kmalu hiter obrat na boljše. V svoji knjižici pregleduje prof. Balzer sadove delavnosti dosedanjih delavcev na polju slovanske pravne zgodovine, in ker so ti sadovi do sedaj zelo skromni, izkuša dognati vzroke onega pojava. On meni, da tiči glavna krivda v uporabi neprimerne metode in v nekaki meglenosti smotra, ter prihaja s predlogi in mislimi, ki naj napravijo izboljšanje. Četudi v bistvu soglašamo z Balzerom, ne strinjamo se z njim v nekaterih podrobnostih, in pretresali bomo zato njegovo razpravo od kraja do konca. Poprej pa podamo kratek obseg Zigelovega spisa.

V svojem članku piše prof. Zigel najprvo o pojmu slovanskega prava, dalje o literaturi, potem o perijodizaciji, pri kateri se ozira deloma na pravoslavne Slované (Bulgare, Srbe in Ruse),

¹⁾ Priobčeno v »Slovníku věd právních a státních«. Praga, 1901.

deloma na katoliške (Čehe, Poljake in Hrvate) in končuje s temeljnimi idejami in karakterističnimi znaki slovanskega prava.

Veda slovanskega prava je Zigelu veda, ki preiskuje principe socialnega življenja Slovanov kot jedne celote. Pečaje se s pravom vseh Slovanov kot celote, rabi Zigel dosledno naslov »slovansko pravo«, ne pa »slovanska prava«; s tem poimenovanjem Balzer, kakor bomo nižje videli, ne soglaša. Zgodovina slovanskega prava je le del občne pravne historije. Kakor pravna zgodovina drugih narodov, tako ima tudi pravna zgodovina slovanskih narodov dvojno nalogo: deloma, da se preiščejo po možnosti vzroki teh izprememb in določijo zakoni, po katerih so se ravnale rečene izpremembe. Jednoto slovanskega družabnega življenja nam dokazujejo predvsem pozitivni podatki (vnanji in notranji znaki Slovanov, dalje njih skupno svetovno naziranje, javljajoče se v skupnih nabožnih in pravnih predstavah). Če bi pa tudi omenjenih pozitivnih podatkov ne imeli, mogli bi po deduktivni poti izvajati jednoto slovanskega družabnega življenja. Slovanstvo je le betva Arijev, ki si je dolgo ohranila praarijsko življenje. Zato se staroslovansko pravno življenje v bistvu vjema z najstarejšim pravnim in političnim stanjem Grkov, Rimljanov, Keltov itd. Omenjena jednota je tekom časa čimda je bolj slabela (vsled vpliva tujih narodov), vkljub temu pa se ni docela izgubila. Saj so imele posamezne slovanske države na sebe vzajemni vpliv in poleg tega so pri Slovanih znatnejšim izpremembam podlegli le višji sloji družbe, dočim so množice prostega ljudstva ostale verne starodavnim svojim običajem.

Razpravlja je o literaturi slovanskega prava, začenja Zigel s Schlözerjem in poljskimi pisatelji, ki so iskali izvor slovanskega prava v tujini (posebno Naruszewicz, Czacki in J. W. Bandtkie), ide dalje k tistim, ki so oznanjali izvirnost slovanskega prava (Majewski, Rakowiecki in dr.), se posebno mudi pri Maciejowskem, in na to prestopi k Lelewelu in bratom Hubovim. Po poljskem ustanku z l. 1830 je nastala med Poljaki velika reakcija v gojenju slovanske pravne zgodovine. Potem sta začela zavzemati se slovanskega prava v Pragi: Palacky (moral bi biti naveden tudi Šafařík) in pozneje Herm. Jireček; za njima so s časom nastopili historiki češkega prava. Od Rusov posvečujejo pozornost

slovanskemu pravu ne le nekateri pravniki, temveč tudi filologi. Od pravnih historikov hrvatskih sta navedena Bogišić in Rački.

Oddelek »metoda« ni naslovljen docela pripravno. Njegova vsebina bi spadala pravzaprav pod naslednji oddelek »periodizacija slovanskega prava«. Slovanska pravna zgodovina se po Zigelu razlagaj na ta način, da naj se do X. stol. opisuje skupno slovansko pravo, a od tod naprej naj se razjasnuje pravna zgodovina vsakega slovanskega naroda posebej, seveda na primerjalen način v ta namen, da bi se dognalo bistvo pravnih ustanov in mero tujih vplivov. Deseto stoletje je mejnik zato, ker so se v njem stvorile posamezne slovanske države, in se je začelo med Slovani utrjevati krščanstvo. Radi nedostatnih pismenih poročil o najstarejšem pravnem življenju Slovanov treba je iskati dopolnjujočih virov v filologiji, v arheoloških datih, v izvestjih o sočasnem življenju preprostega naroda, posebno o sodobnih pravnih običajih, tradicijah itd. Izvestja o poznejših dobah ali o življenju priprostega naroda so seveda le takrat zanesljiva, ako se da zaista misliti, da se poznejše pravno življenje narodovo ni izpremenilo pod vplivom kakih družabnih prevratov.

Zelo interesanten je tudi odstavek o perijodizaciji, t. j. razdelitvi slovanske pravne zgodovine na posamezne periode, obdobja.

Najzanimivejši je za nas poslednji oddelek Zigelove razprave: »Temeljne misli in karakteristični znaki slovanskega prava«. Začenši od pravnih temeljev praslovanskih, riše Zigel tesno izpremembe, ki so nastale pod vplivom cerkve in drugih činiteljev. Pri tem razlaga najprej temelje zasebnega prava in potem javnega. V svrho karakteristike primerja slovansko pravo s pravom glavnjih držav evropskih, nemške, francoske in angleške. Nemška je izdelala svoje pravo zlasti znanstvenim potom. Prevažni pojavi v nemški jurisprudenci so po Zigelu: recepcija rimskega prava v drugi polovici XV. stol., predelavanje pravnih principov potom sodne prakse, historijski studij prava, organsko in sistematično oziranje na pravo. Sistematični studij prava je metoda, lastna sedanji nemški pravni vedi. Zategadelj se lahko reče, da je nemško pravo pač dovršeno v teoriji, da pa se oddaljuje po nekod od potreb praktičnega življenja.

Francosko pravo se je razvijalo od prvega početka na pravu rimskem z njegovo mogočno logiko. Naravna šola v pravu in tradicija prve francoske revolucije je še bolj ojačila ljubezen do abstrakcij premim potom. Zategadelj opazujemo v sočasnem francoskem pravu teženje za logično sestavo pravnih norem, katere naj bi veljale za vse možne slučaje. Poleg tega je videti od dob revolucije veliko skrb le za napredek na zakonodavnem potu. Tako je kodifikacija prava, sestojčega iz nemnogih, toda najobčnejših pravnih načel, ideal francoskega naroda, in metoda pravnih studij je poglavitno le to, da se komentujejo različni kodeksi. Anglija vsled svojega položaja ni tako kakor Evropa podlegla čarobnemu vplivu rimskega prava in si je ustvarila pravo induktivnim potom, težeča za tem, da se pristojne norme za rešitev gotovih spornih stvari izvajajo iz vsestranske in globoke nje analize. Običajno pravo je glavna oblika, v kateri se pojavlja pravo z vsem svojim velikim obsegom samostalnejši, nego pravo na kontinentu in prejudikati so najvažnejši vir za poznanje angleškega prava. Zato je studij sodne prakse tista metoda, ki je lastna Angliji in Združenim državam Severne Amerike.

Primerjajoči slovansko pravo z navedenimi pravi, dospemo po Zigelu k naslednjim sklepom: 1.) od obeh oblik pojavljajočega se prava, običaja in zakona, prevladuje prva brez dvojbe v zgodovini slovanskega prava. V tem je slovansko pravo bližje angloameriškemu, negoli francoskemu ali nemškemu. 2.) Pravna in politična slovanska literatura je bila prav do najnovejše dobe goli odsvit duševnega gibanja evropskega, zlasti zapadnega. Edinole v kraljestvu češkem se je razvila popolnoma samostojna pravna literatura, ki je znanstveno obdelovala češko in moravsko pravno prakso po znanstvenih metodah glosatorjev in komentatorjev. 3.) Slovansko pravo je pravo naroda poljedelskega. 4.) Pravna načela slovanskega prava so manj zavisna od rimskega in cerkvenega prava, nego načela prava francoskega ali nemškega, in so zato samostojnejša, poleg tega je tudi mnogo vplival zapad in vzhod. Pravna zgodovina zapadne Evrope razun Anglije in Skandinavije kaže skoraj popolno absorbovanje narodnih prav po pravu rimskem; vpliv rimskih idej opazuje se tudi v politični zgodovini zapadne Evrope. Nasproti temu so si

Slovani ustvarili svoje pravne določbe sami. Vpliv tujih idej je bil sicer velik, a vendar ni nikdar povzročil recepcije samih pravnih norem, kakor na zapadu. Ta razmerna samostojnost slovanskih pravnih in političnih načel zbližuje po Zigelu slovansko pravo s pravom angloameriškim, ne pa z zapadnim kontinentalnim pravom. 5.) Pravni element se v slovanstvu ni dodobra odločil od nabožnega, nramnega, gospodarskega in političnega. Ta pojav dokazuje bolj zgodnjo dobo razvoja, nego na zapadu.

Pomen slovanskega prava za pravno zgodovino vsakterega ljudstva je po Zigelu ta, da 1.) brez znanja slovanskega prava se ne da popolnem razjasniti pravnega razvoja v Arijih in določiti karakterističnih znakov arijskega prava nasproti pravu semitskemu, mongolskemu itd. 2.) Pomen mnogih zapadnoevropskih institucij se da razumeti le takrat, če se gleda na pokrajine Arijev, koder one institucije niso obstojale. 3.) Najboljše se da na pravu slovanskem proučiti tista doba pravnega razvoja, v kateri se pravo še ni popolnoma odločilo od ostalih sil, urejajočih delovanje človeka (od nabožnosti, nramnosti i. t. d.) in ki v nji še velja oblika pravnih običajev. 4.) Če se gleda na tvorbe pravopolitičnih idej, kakor na kemični proces spojitve dveh ali več prvin v gotovi sredi materialni (zemljepisni pogoji) in duševni, potem se kažejo slovanske družabne ideje bolj komplicirane, nego li so zapadnoevropske.

Morda ni daleč ona doba, v kateri se bodo zapadnoevropske družabne ideje razstavile na tri elemente: na nemški, na element klasiških narodov in na krščanski. Na slovanstvo niso toliko vplivali oni trije elementi, kolikor njih novi posledki, spojine. Ta posebnost slovanskega prava provzroča pri njegovem studiju velike težkoče. Treba je poznati ne le proste elemente, temveč tudi njih spojine. Zato pa je slovansko pravo tem zanimivejše.

Misli, katere je izrazil Zigel, so čisto prave, in mi nimamo, kar bi proti njim ugovarjali.

Prestopimo k razpravi Balzerovi. Skoro polovico svoje razprave je posvetil avtor pregledu izvršenega dela v stroki primerjajoče zgodovine slovanskega prava. Omenivši najprej spis Czackega: *O litewskich i polskich prawach*, prestopi k Rakowieckemu, avtorju dela: *Prawda Ruska*; to je nekako prvo delo

iz stroke primerjajoče historije slovanskih prav. Nato se mudi pri Maciejowskem, avtorju prve obširne slovanske pravne zgodovine. Dotaknivši se tudi pisatelj, ki so naglašali germanski izvor ruskega prava — tudi v poljskem pravu je izražena teorija normanska — prestopi k pravni zgodovini posameznih slovanskih narodov in nje gojiteljem. Ta zgodovina se vidi baje enostranska; ne skrbi se, da bi se primerjala s pravi ostalih slovanskih narodov. Z enega ekstrema padamo baje do drugega. V prvi polovici devetnajstega stoletja je nastala in se izvedla — prezgodaj — misel obširne primerjajoče zgodovine slovanskih prav, sedaj pa se zopet primerjajoča zgodovina popolnoma ignoruje. V dokaz je le nekaj malo imen pisatelj, ki se pečajo s tem predmetom. Balzer jih našteva. Pri takem stanju stvari je umevno, da se je dosedaj rešilo tako malo vprašanj s polja našega predmeta, in da »celi nebroj drugih, ki se niso dala objasniti, ali ki so se napačno v prejšnjih delih razrešila, čaka še znanstvenega razbistrila«. Umevno je tudi, da se pri taki neznamni pozornosti, ki se je doslej dajala slovanski pravni zgodovini, ni dalo popolnoma natanko in določno postaviti cilja, na katerega naj meri naša veda, in ravno tako se ni mogla izpopolniti in poglobiti nje metoda.

Učenjaki, ki se pečajo s pravom posameznih slovanskih narodov, in ki so jim v nekaterih vprašanjih znani nedostatki v njih delih, izpopolnjujejo jih z analogijami, črpanimi iz prav tujih narodov. Nekateri so segali po analogijah iz prava grškega in rimskega, drugi po analogijah iz enega ali drugega prava slovanskega, drugi po analogijah iz tujih prav itd. Ti poskusi dokazujejo potrebo primerjajoče vede pravne zgodovine slovanske. Ta veda ima dvojen *raison d'être*; deloma mora eksistovati sebi na ljubo, deloma bodi neizogiben pogoj, da se spiše dobra zgodovina prava vsakega posameznega slovanskega naroda. (Str. 33.) Ker je pa ta veda dosedaj le malo napredovala, »usiljuje se domneva, da je treba vzroke zastajanja morda iskati v vedi sami, kakor se je razvila, v nejasno postavljenem cilju, na katerega naj meri v gotovih napačnih straneh preiskujoče metode, katerâ se uporablja, končno v nezaupanju učenega sveta samega glede nasledkov, do katerih je pri uporabi te krive metode mogla in morala priti«. (Str. 34.)

Balzeru ne ugaja pred vsem sam naslov »pravo slovansko«. Poročila tujih avtorjev, ki nam slikajo pravno stanje Slovanov, nam nikakor ne opisujejo družabnega prava vseh Slovanov, temveč posameznih slovanskih narodov. Moči je torej govoriti o primerjajoči historiji slovanskih prav. Vendar je pa nekdanj eksistovalo eno skupno pravo slovansko, četudi le primitivno in nerazvito, kakor je v praveku eksistoval en narod in en skupni jezik slovanski. Iz te dobe nimamo sicer pravnih virov, ali po primerjajoči metodi in metodi redukcijskega presojanja moremo priti do zmotra, da raziščemo pravo praslovansko. (Str. 39.)

Raziskavanje onih prvotnih praslovanskih načel, ki bi bila prosta vseh poznejših individualnih narodnih odsevov, kakršni se nam javljajo v virih, to je posebni in obenem glavni, poslednji smoter naše vede. (Str. 39.) Ako bi mogli misliti, da izvršimo reprodukcijo celega prvotnega organizma slovanskega prava, mogli bi trditi, da po zgodovini slovanskega prava že nastopa le zgodovina posamičnih prav slovanskih, ter da ni med njima mesta za kakršnosibodi posredujočo vedo, katera bi bila sama sebi namen, za primerjajočo zgodovino prav slovanskih. Kajti ta veda bi naj bila le sredstvo, prehodna forma raziskavanja, po kateri bi se naj dospelo k zgradbi prvotnega slovanskega prava. Ne varamo se pa, da bi se nam posrečilo priti k onemu idealnemu cilju. In zategadelj obdrži primerjajoča zgodovina slovanskih prav vedno legitimacijo v vedi. Naj se le skrbi, da se material primerno obdela in da se ga odda tjakaj, kamor spada: deloma v zgodovino slovanskega prava, deloma v zgodovino narodnih slovanskih prav.

Gotovo je, da je skupno slovansko pravo nekdanj eksistovalo. Zdi se pa, da vlada nezaupanje v lastne sile, da bi bilo enkrat mogoče preiskati načela tega prava. Od tod ona nevolja, lotiti se analize, katere institucije treba odvesti do pravega, in kakšne so mogle takrat v resnici biti te institucije. (Str. 41.) Dosedanji gojitelji niso baje do sedaj našli primerne poti, ki bi jih vodila k cilju. Vsi končujejo pri opisni metodi in ostajajo na pol pota, nepospevajoči k cilju. Sliko gotove pravne institucije pri Slovanih podajajo na ta način, da sestavljajo poročila, črpana iz vseh narodnih prav bodisi drug poleg drugega v eni celoti ali tako, da premotrujejo vsako pravo slovansko posebej, a na

posameznih mestih kažejo na vjemanja ali razlike. Popis sam ne zadostuje, treba baje analize. Gre za to, kakšno je bilo bistvo gotove institucije v prvotnih dobah, in to vprašanje se ne reši pri zgolj popisni metodi. Potom primerjajočega popisa se je prišlo do zanimivega zaključka, da je zadruga eksistovala že pri starih Slovanih, a mnoge podrobnosti so ostale vendar brez odgovora, kar bi se ne bilo zgodilo, ako bi se vprašanje pretresalo po analitiški metodi. Ni na pr. rešeno vprašanje, so li v prvotni slovanski zadrugi starešine pridobivali dostojanstva z volitvijo ali po starosti ali po bližini stopnje sorodnosti s prejšnim starešino itd.

Nato navaja Balzer nekoliko primerov, kako se more po analitiški metodi dospeti k važnim rezultatom v vprašanjih, ki so se zdela do sedaj nerazrešljiva. Ciszewski je baje rešil vprašanje, v čem tiči bistvo »pokore«. To ustanovilo je bilo po raziskavanju Ciszewskega fikcija, simbol maščevanja. Mi pravni historiki naj se baje sramujemo, da nismo do te resnice prišli sami. In podobno navaja Balzer še druge primere, pri katerih se je po analitiški metodi prišlo do važnih rezultatov. Nižje bomo si nekatere iz teh primerov razložili.

Drugo napako vidi Balzer tudi v tem, da pri studiju pravne zgodovine slovanske ne zajemamo zadostno vseh virov, pred vsem virov v teritorialnem oziru. Zanimarjamo n. pr. polabske in pobaltiške Slovane, dalje pravni razvoj v avstrijskih deželah, ki so bile nekdanj posejane s slovanskim prebivalstvom, dalje pravo ogersko in rumunsko, ki izkazujejo slovanske življe. Drugo skupino do sedaj nezadostno uporabljenih virov tvorijo pravni običaji, ki so se do dandanes obdržali med nižjimi sloji slovanskih narodov. Na prvem mestu so pravni običaji južnih Slovanov, potem Rusov. Kar se tiče Jugoslovanov, je treba uvesti neizčrpni vir, od Bogišića zbrani Zbornik sadašnjih pravnih običaja (ne pozabiti tudi na zbirko Ant. Radića: Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena, ki ga izdaja Jugosl. Akad.). Kar se tiče Rusov, je virov že zelo mnogo. Zaznamovani so v delu Jakuškina Обычное право¹⁾. Zelo malo je v tem oziru učinjenega na Češkem in Poljskem.

¹⁾ Pr. članek: Studium obyčejového práva na Rusi. Národop. Sborník Českosl., zv. III., l. 1898, str. 38—49.

H koncu (str. 61.) si želi Balzer, »že by w naszym świecie naukowym powstało większe zajęcie dla porównawczych badań nad historią praw słowiańskich, že by ogarniano coraz większą ilość pytań z zakresu tego przedmiotu, že by pracowano nad udoskonaleniem jego metody badawczej«.

Da bi se to moglo zgoditi, bilo bi po Balzeru želeti, da bi se na univerzah, kjer bi to kazalo, ustanovile stolice za primerjajočo zgodovino slovanskih prav, podobno kot je na varšavski univerzi, kjer o našem predmetu že pol leta predava prof. Zigel. Zajedno z Balzerom želimo, da bi prišel kdaj čas, ko bi se tudi na tujih univerzah ustanovile stolice za primerjajočo zgodovino slovanskih prav. Da bi moglo do tega priti, moramo precej naprej pomakniti našo vedo in izvojevati ji važen pomen v sestavu ved. Poleg tega bi si želel prof. Balzer, da bi se ustanovil znanstveni časopis, ki bi bil posvečen primerjajoči zgodovini slovanskih prav in pravni zgodovini posameznih slovanskih narodov.

Zgodovina prava slovanskega je člen obširnejšega pojma, pravne historije arijskih narodov. (Str. 63.) Ta pravna historija mora se enkrat definitivno objaviti, neglede na uspehe našega dela. Bila bi napaka, da bi to delo izveli tujci — za nas brez nas. (Str. 64.)

(Konec prih.)

Iz pravosodne prakse.

Civilno pravo.

a) Pravni razlog za takojšnjo odslovitev delavca iz službe (§ 1160 o. d. z.) mora nastati med službovanjem.

C. kr. okrajno sodišče v Brežicah je v pravni stvari tožitelja Frana D. proti mestni občini B. z rzsodbo od 24. decembra 1901, opr. št. C I. 87/1—4 spoznalo za pravo: Toženka je dolžna tožitelju plačati znesek 135 K in 5 K 50 h sodnih stroškov v 14 dneh proti izvršilu; tožbeni zahtevek glede zneska 35 K se zavrne.

Dejanski stan.

Obe sporni stranki se v svojih trditvah vjemata v tem, da je bil tožitelj z dekretom z dne 18. februarja 1901, št. 92 pro-